

УДК 342.951:351.74(477)

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.83.2.35>

ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ БЕЗБАР'ЄРНОСТІ У ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ПІД ЧАС СПІЛКУВАННЯ З ОСОБАМИ, ЩО МАЮТЬ МЕНТАЛЬНІ ПОРУШЕННЯ: АНАЛІЗ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ

Кіблик Д.В.,
доктор філософії,
старший викладач кафедри адміністративно-правових дисциплін
Донецького державного університету внутрішніх справ
ORCID: 0000-0002-2518-7647
e-mail: kiblykdasha@ukr.net

Кіблик Д.В. Теоретичний аспект безбар'єрності у діяльності Національної поліції України під час спілкування з особами, що мають ментальні порушення: аналіз зарубіжного досвіду.

Актуальність дослідження даної теми є однією із нагальних для українського суспільства та правоохоронних органів. На даному етапі Україна – це не тільки про боротьбу за незалежність, за цінності, насамперед Україна – це про розвиток та інновації. Встановлено досить основний та фундаментальний вектор або ж напрям країни на гарантування прав людини та громадянина, а також забезпечення безпекового середовища. Ратифікація та прийняття міжнародних актів, у сфері прав та свобод людини, є кроком до підвищення рівня захисту прав громадян. Насамперед це свідчить про відповідальність та зобов'язання країни відповідати міжнародним стандартам. Досить часто під час виконання завдань з підтримання громадського порядку та боротьби зі злочинністю, поліцейські, окрім встановлення фактів злочинів, повинні здійснювати правильне спілкування, особливо з особами які мають ментальні порушення, наприклад аутизм (РАС). Досить цікаво, що питання аутизму в Україні не нове, але недостатньо досліджене, особливо в системі правоохоронних органів. Дана стаття спрямована на теоретичне дослідження та висвітлення проблематики безбар'єрності в діяльності Національної поліції України під час спілкування з особами, які мають ментальні порушення. В роботі аналізується закордонний досвід поняття аутизму в контексті поліцейської роботи та особливості взаємодії з особами із різними ментальними порушеннями. Розглядаються принципи та методи забезпечення безперешкодного доступу до поліцейських послуг та заходів, які спрямовані на підвищення ефективності комунікації з даною категорією осіб. Дане дослідження має на меті визначити оптимальні стратегії взаємодії поліції з особами із ментальними порушеннями з метою забезпечення безпеки та захисту їх прав. На основі теоретичних досліджень будуть запропоновані практичні рекомендації щодо тренування поліцейських у навичках спілкування та взаємодії з цією аудиторією для покращення якості обслуговування осіб із ментальними порушеннями у діяльності Національної поліції України.

Ключові слова: аутизм, аутистичні порушення, спектр аутизму, комунікація з аутистичними особами, аутизм у поліцейській роботі, емпатія та аутизм, культурна компетентність у взаємодії з аутистичними особами, навички спілкування з аутистами.

Kiblyk D.V. The theoretical aspect of accessibility in the activities of the National Police of Ukraine during communication with persons with mental disorders: analysis of foreign experience.

The urgency of researching this topic is one of the most urgent for Ukrainian society and law enforcement agencies. At this stage, Ukraine is not only about the struggle for independence, for values, Ukraine is primarily about development and innovation. A fairly basic and fundamental vector or direction of the country for guaranteeing human and citizen rights, as well as ensuring a safe

environment, has been established. Ratification and adoption of international acts in the field of human rights and freedoms is a step towards increasing the level of protection of citizens' rights, first of all it shows the country's responsibility and obligation to meet international standards.

Quite often, during the performance of tasks of maintaining public order and fighting crime, police officers, in addition to establishing the facts of crimes, must carry out proper communication, especially with persons who have mental disorders, such as autism (ASD). It is quite interesting that the issue of autism in Ukraine is not new, but it is not sufficiently researched. Especially in the law enforcement system. This article is aimed at theoretical research and coverage of the problem of barrier-freeness in the activities of the National Police of Ukraine during communication with persons who have mental disorders. The work analyzes the foreign experience of the concept of autism in the context of police work and the peculiarities of interaction with persons with various mental disorders. The principles and methods of ensuring unimpeded access to police services and measures aimed at improving the effectiveness of communication with this category of persons are considered. This study aims to determine the optimal strategies of police interaction with persons with mental disorders in order to ensure safety and protect their rights. On the basis of theoretical research, practical recommendations will be offered regarding the training of police officers in the skills of communication and interaction with this audience in order to improve the quality of service to persons with mental disorders in the activities of the National Police of Ukraine.

Key words: autism, autistic disorders, autism spectrum, communication with autistic persons, autism in police work, empathy and autism, cultural competence in interaction with autistic persons, communication skills with autistic persons.

Постановка проблеми. Ментальні порушення, зокрема (РАС) аутизм, є досить складною проблемою як в практичному, так і теоретичному аспекті. Оскільки люди з аутизмом мають труднощі з інтерпретацією, як вербальної, так і невербальної мови, як от, жести або тон голосу. Деякі люди з аутизмом не можуть говорити або мають обмежену мову, тоді як інші люди з аутизмом мають дуже хороші мовні навички, але їм важко зрозуміти сарказм або тон голосу. Саме тому поліцейські під час спілкування з такою категорією людей повинні одразу розпізнавати та знаходити комунікацію. Адже швидке виявлення симптомів допоможе правоохоронцям зрозуміти проблему, яка виникла, та надати першочергову й ефективну допомогу.

Мета дослідження полягає в розкритті проблематики безбар'єрності в діяльності Національної поліції України під час спілкування з особами, шляхом взаємодії поліції з особами, які мають ментальні порушення, та ідентифікації ключових проблем у цьому напрямку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематика поведінки працівників поліції з особами, які мають ментальні розлади, останнім часом привертає до себе досить багато уваги. В Україні дане питання розвивається досить повільно, що не скажеш про зарубіжний досвід. Так, Денніс Деббодт активно займається розробкою навчальних програм для правоохоронних органів, пов'язаних з аутизмом (США, Канада, Великобританія), Копенгавер А., Тьюксбері Р. – сприяють дослідженню взаємодії між правоохоронними органами та людьми які хворіють на ментальні порушення. Проте, незважаючи на інтерес до цієї теми, більшість питань щодо проблеми людей які хворі на аутизм залишаються відкритим та потребують більшої уваги.

Вклад основного матеріалу. Нині Україна це не тільки про захист та боротьбу за свою незалежність, демократичні європейські цінності, це інновації та постійний розвиток. Основним Законом встановлено фундаментальний вектор країни на гарантування прав людини та громадянина, який визначає що «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю; права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави; держава відповідає перед людиною за свою діяльність, а утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави» [1]. Ратифікація найважливіших міжнародних актів у сфері права і свобод людини є кроком, що спрямований на підвищення рівня захисту прав громадян та гарантією їхньої свободи в Україні. Це свідчить про зобов'язання країни відповідати міжнародним стандартам у цій сфері та дотримуватися принципів визнаних світовою спільнотою, що сприяє утвердженню принципів демократії, правової держави та захисту прав людини в українському суспільстві [10, с. 68].

Останнім часом європейські реформи вимагають не лише економічних, а й соціальних реформ в аспекті реалізації захищеності осіб, які мають ментальні порушення (аутизм). Соціальні

та комунікаційні порушення та інша нетипова поведінка серед людей з розладом спектра аутизму (РАС) роблять цю підгрупу населення особливо вразливою. Дана категорія досить часто викликає окремі набір проблем, коли вони контактують з правоохоронними органами, як правило, в якості жертви чи свідка жорстокого поводження або як правопорушники чи підозрілі особи.

Тому необхідно постійно вживати конкретних заходів для покращення спілкування та уникнення неправильного тлумачення порушень спілкування та іншої нетипової поведінки.

Не маючи базових знань і розуміння аутизму, працівникам правоохоронних органів буде досить важко задовольнити потреби людей з РАС. Україна знаходиться лише на шляху дослідження даної проблематики, оскільки дана тема є малодослідженою.

За даними МОЗ показник поширеності розладів аутичного спектра (далі – РАС) стабільно зростає: 2006 р. – на 27,2 %, 2007 р. – на 19,1%, 2008 р. – на 20,2%, 2009 р. – на 20%, 2010 р. – на 16,4%, 2011 р. – на 37,8%, 2012 р. – на 25,3%, 2013 р. – на 38%, 2014 р. – на 4,6%, 2015 р. – на 26,4%, 2016 р. – на 25,3%. На кінець 2017 р. цей показник становив 27,8 випадків захворювання на РАС на 100 000 дитячого населення в Україні. Кількість пацієнтів із РАС, які перебувають на обліку, зросла із 662 осіб у 2005 р. до 7 491 пацієнта у 2017 р. [9, с. 5].

Наразі єдиним напрямком розвитку, щодо даної категорії осіб в Україні, є розробка та поширення безбар'єрного простору, відповідно до якого було прийнято наказ Національної поліції України від 23.06.2023 року № 552 «Про організацію виконання в Національній поліції України плану заходів на 2023-2024 роки з реалізації Національної стратегії зі створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року» [2], яким визначено план заходів, що спрямовуються на досягнення фізичної, інформаційної, економічної, суспільної та громадянської безбар'єрності [10, с. 68].

З огляду тенденції впровадження безбар'єрності, для працівників Національної поліції України були запропоновані загальні правила взаємодії з особами, які мають ментальні порушення:

- ставитись до людей як до особистостей, відповідальних, дорослих, і не робити висновків, що вони нічого не можуть робити;
- будьте терплячими та бути готовим пояснити інформацію більш ніж один раз;
- з такою людиною слід розмовляти, в тому місці, де вона почувається комфортно;
- під час розмови з людиною з ментальними порушеннями слід давати їй додатковий час для відповіді на поставлені запитання;
- пам'ятати, що деякі люди з ментальними порушеннями віддають перевагу дотриманню певних правил чи порядку. Тому за можливості потрібно погоджувати ці певні правила чи порядки [6].

Проте, на мою думку, даний план заходів не повністю розкриває напрямки навчання спілкування працівників поліції з такою категорією осіб і потребує зарубіжного аналізу діяльності правоохоронних органів з особами які мають ментальні порушення. Як свідчить практика, зустріч з поліцією для громадян зазвичай викликає занепокоєння, а для людей з аутизмом – це взагалі може викликати певні проблеми. Адже неналежна підготовка працівників національної поліції щодо швидкого визначення та розуміння таких категорій людей може спричинити ряд негативних проблем, оскільки особа з (РАС) може неадекватно реагувати на запитання чи команди працівника поліції або хвилюватися, що потім може призвести до реакції певних дій працівника поліції, яка може поставити під загрозу життя та здоров'я особи з РАС.

Вважаю, що першочергово варто почати розглянути досвід Сполучених Штатів Америки (США). Нині, велика кількість поліцейських департаментів пропонують певну форму навчання, щоб допомогти офіцерам розпізнавати ці відмінності та бути чутливими до них. Наприклад, у 2012 році мер Клівленда, штат Огайо, звернувся до федерального департаменту з проханням розслідувати застосування заходів фізичної сили поліцейськими до громадян штату та осіб, які хворі на аутизм.

У 2015 році між федеральним департаментом і поліцією Клівленда було укладено угоду про низку змін, у тому числі про 40-годинну програму втручання у кризові ситуації з підрозділом з аутизму. Дана програма передбачає безпосередню участь поліцейського у сценарії рольової гри, щоб навчитися взаємодіяти з людьми з важким аутизмом. На думку капітана поліції Джеймса Перселлі: «... ми маємо певну підтримку з боку офіцерів, тому що є чимала кількість офіцерів, у сім'ї яких є або аутисти, або діти-аутисти», але навіть цього навчання недостатньо, вказує він.

Одночасно, департамент поліції Нью-Йорка, в якому працює понад 36 000 працівників поліції, сприяє здійсненню навчання без відриву від служби, що позитивно допомагає їм розпізнавати

риси аутизму. В окрузі Гарріс, штат Техас, куди входить місто Х'юстон, усі 2249 працівники поліції зобов'язані переглянути тригодинну презентацію «про ознаки аутизму» [3]. Навчання також включає стратегії реагування: бути терплячими, говорити спокійно, не торкатися людини та не зупиняти її повторювані рухи, якщо це не необхідно з міркувань безпеки.

З метою сприяння розвитку взаємодії поліції та суспільства, поліцейські департаменти Нью-Йорку, Джорджії та Арізони впровадили саме такі навички в базове навчання, а також практикуються більш поглиблені курси, які розраховані на врегулювання складних кризових ситуацій. Однак, штат Кентуккі не вимагає обов'язковості навчання поліцейських, а лише пропонує добровільно проходити спеціальні курси без відриву від несення служби, тривалість таких курсів 15 хвилин, вважаючи що такий короткий проміжок часу повноцінно дасть об'єктивно зрозуміти всі ознаки хвороби.

Окрім цього Денніс Деббот запропонував деякі пропозиції, як діяти особам, які хворі на аутизм під час спілкування з поліцією, а саме: не намагатися втекти, не робити різких рухів й не тягнутися до предметів, які можуть перебувати в кишенях, намагатися зберігати спокій, у разі коли особа з ментальними порушеннями (РАС) стала жертвою чи свідком злочину. Першочергово потрібно попросити працівника поліції зв'язатися з рідними чи адвокатом, який зможе допомогти такій особі вести бесіду з працівниками поліції, обов'язково мати при собі мобільний телефон та записані окремо номери телефонів близьких чи товаришів [5].

В той час штатом Юта було прийнято законопроект № 334 Палатою представників який набув чинності 5 травня 2021 року, даним законопроектом було передбачено загальнообов'язкову вимогу проходження правоохоронними органами відповідного навчання з розладів аутичного спектра та інших психічних захворювань.

Наприклад, в Регіоні Йорк, який знаходиться у провінції Онтаріо, владою було розроблено «Реєстр вразливих осіб», даний сервіс майже розв'язав проблему спілкування з особами, які хворі на аутизм, оскільки це дозволило поліції краще реагувати на вразливих людей, яким може знадобитися екстрена допомога через їхній стан. До «Реєстру вразливих осіб» додається наступна інформація: ім'я, дата народження, фізичні дані; наявність захворювання/стан здоров'я, контактна інформація, особливі потреби, актуальна фотографія (формат JPEG.jpg). Також особливу увагу приділяють особам, яким не виповнилось 16 років, такій категорії осіб потрібно оновлювати дані кожен рік [4]. Варто відзначити, що такий досвід варто врахувати й в нашій державі, оскільки це один із дієвих методів, який допоможе зберегти час, щоб визначити чи має особа розлади аутизму та визначити стадію захворювання.

У Великобританії щонайменше 700 000 дорослих і дітей-аутистів. Переважна більшість є законослухняними громадянами, але час від часу вони можуть вступати в контакт з поліцейськими, як свідки, жертви чи ймовірні правопорушники [8]. Уміння спілкуватися, як необхідний елемент професіоналізму розглядається і в роботі поліції Великої Британії з особами, які мають ментальні порушення. Комунікація та підтримка навчання працівників поліції Великої Британії реалізується через партнерство Ноттінгемського університету, який реалізовує підготовку програми навчання правоохоронних органів. Вбачається створення навчальних інформаційних посібників, які ґрунтуються на життєвих фактах, які допомагають аналізувати проблему вже до початку її виникнення.

Усі поліцейські у Великій Британії можуть безкоштовно використовувати «Набір інструментів аутизму» в яких передбачаються наступні рекомендації:

1. Поліція повинна мати доступ до тренінгів з аутизму, які проводяться спільно з відповідними спеціалістами даного напрямку;
2. Офіцерам поліції варто приділяти час заняттям під час робочого часу, щоб пройти навчання правильності спілкування з особами, які мають ментальні порушення;
3. Поліцейські навчальні заклади, які готують майбутніх поліцейських повинні постійно доповнювати до навчальної програми найкращі практики життєвих ситуацій, які виникають під час спілкування поліції з особами, які мають аутизм [7].

Також для підтримки осіб з аутизмом Міністерство внутрішніх справ Великої Британії вимагає від поліцейських відділків дотримання відповідного дизайну до якого належить: зміна освітлення; створення тихої зони; використання фото; використання нейтральних кольорів.

Висновки. Підсумовуючи аналіз вищевикладеного зарубіжного досвіду, можна окреслити напрямки впровадження в розвиток безбар'єрного простору в Україні, щодо осіб, які мають ментальні порушення:

- по-перше, варто переглянути програму безбар'єрного простору в Україні та передбачити для працівників Національної поліції України певні рівні проходження, як теоретичного, так і практичного навчання з даною категорією громадян. Даний підхід допоможе більш швидше розуміти поведінку людей з подібними вадами.

- по-друге, створення відповідного інформаційного ресурсу подібного до «Реєстру вразливих осіб», який був розроблений в Регіоні Йорк. Наявність електронної ідентифікаційної картки вразливої особи допоможе полегшити комунікацію між людьми, які мають аутизм та поліцейськими, з якими вони можуть зіткнутися.

- по-третє, забезпечити відділки поліції мінімальним належним дизайном, який би забезпечив спокійність даної категорії осіб у разі якщо, особа проходить по справі, як свідок тощо.

- по-четверте, розробити відповідну платформу виключно для правоохоронних органів з обов'язковою авторизацією, для постійного проходження on - line тренінгів та перегляду презентацій тощо.

Розвиток взаємодії поліції України з особами, які хворі на аутизм, є важливим кроком до побудови інклюзивного суспільства, де права кожного громадянина будуть захищені й поважатимуться. Зазначене потребує комплексного підходу, включаючи освіту, спеціалізовану підготовку, співпрацю з громадськими організаціями та розробку відповідних нормативних документів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. База даних «Законодавство України» ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 10.04.2024).
2. План заходів на 2023-2024 роки з реалізації Національної стратегії зі створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року URL: <https://kv.npu.gov.ua/hromadianam/stvorennia-bezbariernoho-prostoru-v-ukraini/plan-zakhodiv-na-2023-2024-roky-z-realizatsii-natsionalnoi-stratehii-zi-stvorennia-bezbariernoho-prostoru-v-ukraini-na-period-do-2030-roku> (дата звернення: 10.04.2024).
3. THE TRANSMISTER: Why police need training to interact with people on the spectrum URL: <https://www.thetransmitter.org/spectrum/police-need-training-interact-people-spectrum/> (дата звернення: 10.04.2024).
4. Vulnerable Person Registry URL: <https://www.yrp.ca/en/community/Vulnerable-Person-Registry.asp> (дата звернення: 10.04.2024).
5. Autism Speaks: Interacting with law enforcement URL: <https://www.autismspeaks.org/interacting-law-enforcement> (дата звернення: 10.04.2024).
6. Інформаційна пам'ятка «Безбар'єрність» URL: <https://mvs.gov.ua/upload/1/7/5/7/3/6/informaciina-pamiatka.pdf> (дата звернення: 20.05.2024).
7. NHS: Autism awareness training for police custody staff URL: <https://www.england.nhs.uk/commissioning/health-just/liaison-and-diversion/news/police-and-courts/> (дата звернення: 20.05.2024).
8. UK Parliament: Police Officer Training (Autism Awareness) URL: [https://hansard.parliament.uk/commons/2019-05-01/debates/52252512-F90D-4B73-AA2E-DD86678D32EB/PoliceOfficerTraining\(AutismAwareness\)](https://hansard.parliament.uk/commons/2019-05-01/debates/52252512-F90D-4B73-AA2E-DD86678D32EB/PoliceOfficerTraining(AutismAwareness)) (дата звернення: 20.05.2024).
9. Мартинова Л. Зростання поширеності розладів аутистичного спектра *Журнал «НейроNews: психоневрологія та нейропсихіатрія»*. Київ, № 3 (139) 2023 С. 50. URL: <https://neuronews.com.ua/ua/archive/2023/3%28139%29/pages-5-6/zrostannya-poshirenosti-rozladiv-autistichnogo-spektra#gsc.tab=0> (дата звернення: 20.05.2024).
10. Кіблик Д.В. Безбар'єрність у діяльності Національної поліції України: взаємодія із особами з ментальними порушеннями. Підготовка правоохоронців зі спеціальності 262 «Правоохоронна діяльність» нової формації: напрями освітнього та наукового забезпечення: матеріали всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації, 4 березня – 14 квітня 2024 року. Львів – Торунь: Liha-Pres, 2024. 142 с.